मुश्लिम समुदायका प्रजनन उमेरका विवाहित महिलाहरुमा परिवार नियोजनका साधनहरुको प्रयोग

प्रस्तुतकर्ता

नव दुर्गा अधिकारी

सि.नं. २१८००७४/२०७६

त्रि.वि.दर्ता नं ६-१-९९९-१७८३-२००५

त्रिभुवन विश्वविद्यालय शिक्षा शास्त्र संकाय स्नातकोतर तह दोस्रो वर्ष स्वास्थ्य शिक्षा विषय (५९८) को आंशिक पाठभर पूरा गर्न तयार पारिएको एक शोधपत्र

त्रिभुवन विश्वविद्यालय

शिक्षा शास्त्र संकाय

जनता वहुमुखी क्याम्पस

स्वास्थ्य तथा शारीरिक शिक्षा विभाग

इटहरी, सुनसरी

२०७६

मुश्लिम समुदायका प्रजनन उमेरका विवाहित महिलाहरुमा परिवार नियोजनका साधनहरुको प्रयोग नव दुर्गा अधिकारी

०१२१

घोषणापत्र

म शोधार्थी नवदुर्गा अधिकारी यो प्रतिवद्धता जाहेर गर्दछु प्रस्तुत शोधपत्र मेरो मौलिक अनुसन्धानमा हो । यस शोधकार्यको कुनै अंशसमेत मैले कहीँकतैबाट हुबहु नक्कल गरेको होइन । आवश्यकता अनुसार सन्दर्भ र स्रोत खुलाई पूर्वकार्यको प्रयोग गरिएको छ । यदि कहीँकतैबाट हुबहु नक्कल गरेको प्रमाणित भए त्यसबाट आउने सबैखाले परिणामहरूको सामना गर्ने प्रतिबद्धता व्यक्त गर्दछु । यस सम्बन्धमा पछि कहीँ कतै र कुनै किसिमको उजुरबाजुर गर्ने छैन ।

शोधार्थी

नव दुर्गा अधिकारी

जनता बहुमुखी क्याम्पस

इटहरी, सुनसरी

स्थापित : २०४५

(त्रिभुवन विश्वविद्यालयबाट सम्बन्धन प्राप्त)

व्यवस्थापन, मानविकी तथा शिक्षाशास्त्र सङ्काय

०२५ - ५८१३००

५८००६४

प.सं.

च.नं.

मितिः

सिफारिस पत्र

त्रिभुवन विश्वविद्यालय शिक्षाशास्त्र सङ्काय एम.एड. दोस्रो वर्षको स्वास्थ्य शिक्षा अन्तर्गतको स्वास्थ्य शिक्षा विषयको कोड नं. ५९८ को आंशिक आवश्यकता परिपुर्ति गर्नका लागि **नव दुर्गा अधिकारी** ले तयार पारेको "**मुश्लिम समुदायका प्रजनन उमेरका विवाहित महिलाहरुमा परिवार नियोजनका साधनहरुको प्रयोग"** सम्बन्धी गरिएको शोत्रपत्र प्रति पूर्ण सन्तुष्टि प्रकट गर्दै बाह्य परीक्षणका लागि सिफारिस गर्दछु ।

उप-प्रा. मनोज कुमार चौधरी

शोध निर्देशक

स्वास्थ्य तथा शारीरिक शिक्षा विभाग

जनता बहुमुखी क्याम्पस

इटहरी, सुनसरी

मिति :

जनता बहुमुखी क्याम्पस

इटहरी, सुनसरी

स्थापित : २०४५

(त्रिभुवन विश्वविद्यालयबाट सम्बन्धन प्राप्त)

व्यवस्थापन, मानविकी तथा शिक्षाशास्त्र सङ्काय

☎०२५ - ५८१३००
५८००६४

प.सं.
च.नं.

मितिः

स्वीकृति पत्र

त्रिभुवन विश्वविद्यालय शाक्षाशास्त्र संकाय एम.एड. दोस्रो वर्षको स्वास्थ्य शिक्षा अन्तर्गतको स्वास्थ्य शिक्षा विषयको कोड नं. ५९८ को आंशिक आवश्यकता परिपुर्ति गर्नका लागि **नव दुर्गा अधिकारी** ले तयार पारेको "**मुश्लिम समुदायका प्रजनन उमेरका विवाहित महिलाहरुमा परिवार नियोजनका साधनहरुको प्रयोग "** सम्बन्धि गरिएको शोधपत्र पत्र पूर्ण सन्तुष्टि प्रकट गर्दै बाह्य परीक्षणका लागि सिफारिस गरिएको छ ।

सोधपत्र मूल्याङ्कन समिती | हस्ताक्षर

सह-प्रा. संजीव कुमार यादव ....

स्वास्थ्य तथा शारीरिक शिक्षा विभागीय प्रमुख

जनता बहुमखी क्याम्पस, इटहरी, सुनसरी ।

उप-प्रा. मनोज कुमार चौधरी ....

स्वास्थ्य तथा शारीरिक शिक्षा विभाग

जनता बहुमुखी क्याम्पस, इटहरी, सुनसरी ।

....

....

....

मिति : ....

कृतज्ञता ज्ञापन

प्रस्तुत शोधपत्र त्रिभुवन विश्वविद्यालय शिक्षाशास्त्र सङ्काय स्नातकोत्तर तहको दोस्रो वर्ष स्वास्थ्य मूल विषय (HED 598) को आंशिक आवश्यकता पूरा गर्नका लागि "मुश्लिम समुदायका प्रजनन उमेरका विवाहित महिलाहरुमा परिवार नियोजनका साधनहरुको प्रयोग" विषयमा गरिएको हो । यो शोधपत्र मैले आदरणीय गुरु उप-प्रा. मनोज कुमार चौधरीको कुशल निर्देशनमा तयार पारेकी हुँ । शोध शीर्षक चयनदेखि शोधपत्र तयार पार्दासम्म उहाँले उपयुक्त सल्लाह दिनु भएको हुँदा उहाँको सल्लाह र सहयोगका लागि हार्दिक कृतज्ञता व्यक्त गर्दछु । सम्बन्धित विषयका विज्ञ लगायत राय आवश्यक पर्ने हुँदा यसमा मार्गनिर्देशन गर्नु हुने स्वास्थ्य शिक्षा विषयका विभागीय प्रमुख सह-प्रा. संजीव कुमार यादव तथा सहायक.प्रा. बिरेन्द्र कार्की लगायत सम्पूर्ण स्वास्थ्य विभागप्रति कृतज्ञता ज्ञापन गर्दछु । त्यसैगरी जनता बहुमुखी क्याम्पसको पुस्तकालय परिवारलाई हृदयतः धन्यवाद दिन चाहन्छु । त्यसैगरी मेरो शुभचिन्तक साथीहरू, सहकर्मी सहयोगी साथी, शिक्षा आर्जनमा हौसला प्रदान गर्दै मलाई यो अवस्थासम्म पुऱ्याउने मेरा बाबाआमा, श्रीमान् र परिवारप्रति आजीवन ऋणी छु । अन्त्यमा यो शोधपत्रलाई सही तरिकाले टाइप तथा प्रिन्टिङ गरी सहयोग गरिदिनुहुने भाइ आर.एस. ब्रदर्स बुक्स एण्ड स्टेशनरीका भाइ सुरेश चौलागाई र बहिनी मोनिका चौलागाईलाई धन्यवाद दिन चाहान्छु ।

प्रस्तुत शोधपत्र आवश्यक मूल्याङ्कनका लागि स्वास्थ्य भाषा शिक्षा विभाग जनता बहुमुखी क्याम्पस, इटहरी, सुनसरीसमक्ष पेश गरेकी छु ।

शोधार्थी

नव दुर्गा अधिकारी

मितिः २०७६

सारसंक्षेप

यो अध्ययन सुनसरी जिल्लाको पूर्वपश्चिम जोड्ने मेरुदण्ड राजमार्गको दक्षिण भागमा पर्ने इटहरी न.पा. वडा नं २० अर्न्तगत पकलीको मुस्लिम टोलमा गरिएको प्रजनन उमेरका विवाहित महिलाहरुमा परिवार नियोजनका साधनहरुको प्रयोग सम्बन्धी गरिएको अध्ययन एक स्थलगत अध्ययन हो ।

यस अध्ययको मुख्य उद्देश्यको रुपमा मुस्लिम समुदायका प्रजनन उमेरका विवाहित महिलाहरुमा परिवार नियोजनको साधनहरुको ज्ञान स्थिति पत्ता लगाउनु, परिवार नियोजनको साधनको लेखाजोखा गर्नु , परिवार नियोजनको साधन प्रयोगको समस्या पहिचान गर्न रहेको छ । यस अध्ययनलाई सम्पन्न गर्न ४९ वटा प्रश्नहरु तथा साधारण नमुना प्रकृया अपनाईएको छ । उक्त क्षेत्रका ७२.५० प्रतिशत परिवारका विवाहित महिलाहरु सुचनादाताको रुपमा लिईएको छ । यसमा ४० घरधुरीमा प्रजनन उमेरका विवाहित महिलाहरु जम्मा ५६ जना र कुल जनसंख्या १७५ लिएको छ । प्राप्त जानकारीहरुलाई अध्ययनको उद्देश्य र प्राप्त तथ्याङ्कको प्रकृतिको आधारमा व्याख्या विश्लेषण गरिएको छ।

अध्ययन जनसंख्याको रुपमा रहेको इटहरी नगरपालिका वडा नं २० अर्न्तगत मुस्लिम समुदायका प्रजनन उमेरका विवाहित महिलाहरुको व्यक्तिगत, पारिवारिक, शैक्षिक, आर्थिक तथा परिवार नियोजन साधनहरुको ज्ञान र प्रयोगको सम्बन्धमा केन्द्रित रहेर अध्ययन गरिएको थियो ।

अध्ययन जनसंख्याको रुपमा रहेको इटहरी नगरपालिकाको वडा नं २० अर्न्तगत पकलीका मुस्लिम समुदायका प्रजनन उमेरका विवाहित महिलाहरु मात्र अर्न्तकृया गरिएको थियो । उनीहरुले आफ्नो जात अनुसारको मातृभाषाहरु र नेपाली भाषा पनि बोल्ने गरेको पाईयो ।

मुस्लिम समुदायको परिवारको बनावट हेर्दा संयूक्त परिवार रहेको पाईयो । यस समुदाय २५.७१% निरक्षर र ७८.२८% साक्षर रहेको पाईयो । महिलाहरुको सम्पूर्ण घर समाल्ने पाईयो किनकी यो समुदायको बढी ४८.८८% विदेश गएको, ११.१३% कृषी पेशाम र अन्य विभिन्न पेशामा ड्राइभर १३.३४%, व्यापारी ४.४४% , जागिरे ४.४४%, मिस्त्री

२.२९%, वेरोजगार २.२%, सिलाई २.२२% रहेको पाईयो । अध्ययन जनसंख्या रुपमा रहेका ५६ जना महिलाहरु मध्ये ०-१०, ३६.९५% महिला, १०-२० वर्षको २५.५%, २०-३० को २०.६२%, ३०-४० वर्षको २.६९%, ४०-५० वर्षको ६.५५%, ५० देखि माथिको २.१५% रहेको पाईयो । वैवाहिक स्थितिका आधारमा कुल जनसंख्या १७५ मा ९७ जना (५५.४२ %)विवाहित र ७८ जना (४४.७१%) अविवाहित रहेको पाईयो । प्रजनन उमेरका विवाहित महिलाहरु परिवार नियोजन भनिएको जन्मान्तर गर्ने विधी ४८.२१% र जनसंख्या वृद्धिकम गर्ने विधी २५% रहेको पाईयो । परिवार नियोजनको साधनको बारेमा खुलेर कुरा गर्ने २६.७८% र ७३.२०% कुरा गर्ने रहेको पाईयो । प्रयोग गर्ने सम्बन्धमा ६९.६४% पाईयो भने २८.५७% प्रयोग नगर्ने रहेको पाईयो ।

परिवार नियोजनको साधन प्रयोग गर्ने विषयमा स्वास्थ्य चौकी २३.२१%, औषधि पसल १७.८५%, प्रयोग नगर्ने ३०.३५% रहेको पाईयो । परिवार नियोजनको फाईदा हुने सम्बन्धीमा जनसंख्या निर्धारण गर्ने १६.०७%, अनेच्छित गर्भ रोक्छ ८.९२%, बच्चा राम्रो हुन्छ भन्नेमा १७.२५%, सबै भन्नेमा ५७.१४% रहेको पाईयो । परिवार नियोजनको साधन पिल्स प्रयोग गर्ने सहि उत्तर २९.५% थाहा छैन भन्नेमा ५८.९८% रहेको पाईयो । परिवार नियोजनका अस्थायी साधन डिपोले काम गर्ने सहि समय सम्बन्धी विवरण सहि ज्ञान २८.५७%, १ महिने सुई ८१.४२%, ४ महिने भन्नेमा २७.७८% रहेके पाईयो । सर्वेक्षणमा परेका ५६ जना प्रजनन उमेरका विवाहित महिला उच्चरक्तचाप ३७.५%, चुरोट धेरै खाने २६.७८%, २५ वर्ष भन्दा उमेरकी महिला २१.४२% र दुध चुसाउँदै गरेकी महिला १४.२८% रहेको पाईयो । लामो समयसम्म गर्भधारण हुनबाट रोक्ने अस्थायी साधन कपर्टी ४४.६४%, संगिनी सुइ भन्ने ३२.१४% र नरप्लान्ट भन्नेमा २३.३१% रहेको पाईयो । महिला कण्डम थाहा भएको ८.९२% र थाहा नभएको ९१.०७% रहेको पाईयो । धेरै सन्तान जन्माउनुका कारणहरु सम्बन्धी विवरण परिवारले गर्दा ५३.५६%, छोरा जन्माउन १७.८५%, आर्थिक अवस्था सुधार्न ८.९२%, श्रीमानले परिवार नियोजनको साधनमा रोक लगाएकोमा १९.६४% रहेको पाईयो । गर्भ निोधनका साधनहरु प्रयोगवाट देखिएका समस्याहरु मध्ये सबैभन्दा टाउको दुख्ने समस्या ४८.७१% रहेको भेटियो अन्य समस्या महिनावारी गडबढी ९ जना, सेतो पानी बग्ने ६ जना (१५.३८%), रगत धेरै बग्ने ३ जना (७.६९%) र सबैभन्दा कम कम्मर दुख्ने समस्या २ जना (५.१२%) रहेको पाईयो ।

अध्ययन क्षेत्रका समुदायका छोराछोरी पठनपाठनका लागि पठाउने स्थान सम्बन्धमा सरकारी विद्यालय ६०.७१%, निजी विद्यालय २८.५७% र पढाई छाड्ने केटाकेटीमा १०.७१% रहेको पाईयो । अध्ययन क्षेत्रका जनसंख्या मध्ये महिलाहरु धेरै जना सन्तान जन्माएका कारण उत्पन्न भएका स्वास्थ्यका समस्या अर्न्तगत ढाड दुख्ने ३९.२८%, तल्लो पेट दुख्ने ४६.४२%, समस्या नहुने ८.९२% रहेको पाईयो ।

अध्ययन क्षेत्रका मुस्लिम जातका प्रजनन उमेरका विवाहित महिलाहरु कुनै संघसंस्थाले कार्यक्रम सञ्चालन गरेको भन्ने २१.४२%, थिएन भन्ने ७८.५७% भन्ने रहेको पाईयो । दौतरीसँगको छलफलमा कपर्टीको बारेमा १४.२८%, नरप्लान्ट १६.०७%, कण्डम २६.७८%, स्थायी विधी १७.८५% र गरेको छैनम २५% रहेको पाईयो ।

अन्त्यमा अझै पनि उक्त समुदायमा केही मात्रमा परिवार नियोजनको साधनको प्रयोग सम्बन्धी ज्ञानको अभाव र यसबाट निम्तने समस्याहरुबारे समाधानको बारेमा पनि उचित जानकारी दिनुपर्ने अवस्था रहेको पाईएको छ । यस समुदायमा अझै पनि स्थायी रुपमा परिवार नियोजन गर्ने संख्या भने रहेको छैन । मैले लिएको परिवार समुदायमा पनि १ जनाले मात्र स्थायी परिवार नियोजन गरेको पाईन्छ । यसबाट के जानकारी हुन्छ भने स्थायी रुपमा गर्ने अझै पनि नभएको अध्ययनको निष्कर्ष रहेको छ ।

विषयसूची

	पेज नं.
आवरण पृष्ठ	i
घोषणा पत्र	ii
सिफारिस पत्र	iii
स्वीकृति पत्र	iv
सारसंक्षेप	v
कृतज्ञताज्ञापन	viii
विषयसूची	ix
तालिकाहरुको सूची	xii
चित्रहरुको सूची	xiii
संक्षिप्त शब्दावली	xiv

अध्याय - एक

परिचय

१.१ अध्ययनको पृष्ठभुमि	१
१.२ समस्याको कथन	५
१.३ अध्ययनको उद्देश्य	६
१.४ अनुसन्धान प्रश्न	६
१.५ अध्ययनको महत्त्व	७
१.६ अध्ययनको सिमाङ्कन	७
१.७ प्रयोग भएका मुख्य शब्दहरुको परिभाषा	८

अध्याय - दुई

सम्वद्ध साहित्यको पुनरावलोकन र धारणात्मक संरचना

२.१ शैद्धान्तिक साहित्यको पुनरावलोकन	१०
२.२ संज्ञानात्मक साहित्यको पुनरावलोकन	१३

२.३ साहित्यिक पुनरावलोकनको अध्ययनमा प्रयोग १५
२.४ अवधारणत्मक ढाँचा १६

अध्याय - तीन

अध्ययनका विधि र प्रक्रियाहरु

३.१ अनुसन्धानको ढाँचा १८
३.२ अध्ययनको जनसंख्या तथा नमुना छनौट प्रक्रिया १८
३.३ तथ्याङ्क संकलनका साधन तथा स्रोतहरु १८
३.४ तथ्याङ्क संकलनका साधनको स्तरियता वैधता १८
३.५ तथ्याङ्क संकलन प्रक्रिया/विधि १९
३.६ तथ्याङ्कको बिश्लेषण प्रक्रिया १९

परिच्छेद : चार

नतिजाहरुको व्याख्या तथा विश्लेषण

४.१ व्यक्तिगत तथा पारिवारिक विवरण २०
४.१.१ लिङ्गको आधारमा उत्तरदाताको वनावट २०
४.१.२ उमेरको आधारमा उत्तरदाताको बनावट २१
४.१.३ शिक्षाको आधारमा उत्तरदाताको बनावट २१
४.१.४ पेशाको आधारमा उत्तरदाताको बनावट २२
४.१.५ वैवाहिक स्थितिको आधारमा उत्तरदाताको बनावट २३
४.१.६ मुस्लिम समुदायका महिलाहरुका विवाह भएको उमेर सम्बन्धि विवरण २४
४.२ प्रजनन उमेरमा विवाहित महिलाहरुले परिवार नियोजनका साधनको प्रयोग सम्बन्धि व्याख्या र विश्लेषण २४
४.२.१ साधनहरुको प्रयोग सम्वन्धी ज्ञान २४
४.२.२ परिवार नियोजन के हो भन्ने सम्बन्धमा २५
४.२.३ परिवार नियोजनको साधनहरुको बारेमा पति पत्नीबिच खुलेर कुराकानी सम्बन्धी विवरण २६
४.२.४ परिवार नियोजनको साधनहरु प्रयोग गर्ने व्यक्ति सम्बन्धमा २७
४.२.५ परिवार नियोजनको साधन प्रयोग गर्न जाने स्थान विवरण २७
४.२.६ परिवार नियोजनको साधनहरुको प्रयोगबाट हुने फाइदाहरु सम्बन्धी विवरण २८

४.२.७ परिवार नियोजनको साधन पिल्स प्रयोग गर्ने समयको सम्बन्धमा विवरण २९
४.२.८ परिवार नियोजनको अस्थायी साधन पिल्सको ज्ञान सम्बन्धी विवरण २९
४.२.९ अस्थायी साधन तीन महिने सुई (डिपो) प्रयोग गर्ने सही समय विवरण ३०
४.२.१० परिवार नियोजनको अस्थायी साधन तीन महिने सुई कस्ता महिलाहरुले प्रयोग गर्न नहुने सम्बन्धी विवरण ३१
४.२.११ लामो समयसम्म गर्भधारण हुनबाट रोक्ने सही अस्थायी साधनको ज्ञान सम्बन्धी विवरण ३२
४.२.१२ महिला कण्डमको ज्ञान सम्बन्धी ३३
४.२.१३ धेरै सन्तान जन्माउनु कारण सम्बन्धी विवरण ३३
४.२.१४ मुस्लिम समुदायका प्रजनन उमेरका विवाहित महिलाहरुका छोराछोरी अध्ययन क्षेत्र सम्बन्धी विवरण ३४
४.२.१५ धेरै छोराछोरी जन्माउनुको कारण महिलाहरुको स्वास्थ्यमा समस्या सम्बन्धी विवरण ३५
४.२.१६ गाँउघरमा पछिल्लो समयमा संघसंस्थाले कार्यक्रम सञ्चालन सम्बन्धी प्रश्नउत्तरको विवरण ३६
४.२.१७ परिवार नियोजनको साधनहरु सम्बन्धी दौतरीसँगको छलफल सम्बन्धी विवरण ३७
४.३ परिवार नियोजनका साधनहरुको प्रयोगपछिको समस्याको विवरण ३८
४.४ सारंश तथा मुख्य नतिजाहरु ३८

अध्याय : पाँच

निष्कर्ष तथा सुझावहरु

५.१ निष्कर्ष ४४
५.२ सुझावहरु ४४
५.२.१ निती सम्बन्धि सुझावहरु ४५
५.२.२ अभ्यास सम्बन्धि सुझावहरु ४५
५.२.३ थप अनुसन्धानका लागि सम्भावित शिर्षकहरु ४६
सन्दर्भसुची
अनुसुची - १

तलिकाहरुको सुची

तालिका नं	विषयवस्तु	पेज नं.
१.	लिङ्गको आधारमा उत्तरदाताको बनावट	२०
२.	पेशाको आधारमा उत्तरदाताको बनावट	२२
३.	मुस्लिम समुदायका महिलाहरूका विवाह भएको उमेर सम्बन्धी विवरण	२४
४.	परिवार नियोजन के हो भन्ने सम्बन्धमा विवरण	२५
५.	परिवार नियोजनका साधनहरु प्रयोग गर्न जाने स्थानको विवरण	२७
६.	परिवार नियोजनको अस्थायी साधन पिल्स प्रयोग गर्न नहुने महिलाहरुको ज्ञान सम्बन्धी विवरण	३०
७.	लामो समयसम्म गर्भधारण हुन रोक्न सही अस्थायीको ज्ञान सम्बन्धी विवरण	३२
८.	मुस्लिम समुदायका प्रजनन उमेरका विवाहित महिलाहरुका छोरा छोरीको अध्ययन क्षेत्रका विवरण	३५
९.	धेरै छोराछोरी जन्माएका कारण महिलाहरुको स्वास्थ्यमा भएका स्वास्थ्य समस्या सम्बन्धी विवरण	३६
१०.	परिवार नियोजनका साधनहरूको प्रयोग सम्बन्धी समस्या	३८

चित्र सूची

चित्र नं	विषयवस्तु	पेज नं
१.	उमेरको आधारमा उत्तरदाताको वनावट	२१
२.	शिक्षाको आधारमा उत्तरदाताको वनावट	२२
३.	वैवाहिक स्थितिको आधारमा जनसंख्याको वनावट	२३
४.	परिवार नियोजनका साधनहरूको प्रयोग सम्बन्धी ज्ञान	२५
५.	परिवार नियोजनका विषयमा पति पत्नी बिच खुलेर कुराकानी हुने वा नहुने सम्बन्धि विवरण	२६
६.	परिवार नियोजनका साधनहरु प्रयोग गर्ने व्यक्ति सम्बन्धि विवरण	२७
७.	परिवार नियोजनका साधनहरुको प्रयोगबाट हुने फाइदाहरु सम्बन्धी विवरण	२८
८.	परिवार नियोजनको अस्थायी साधन पिल्स प्रयोग गर्ने सम्बन्धमा	२९
९.	अस्थायी साधन तिन महिने सुई (डिपो) प्रयोग गर्ने सहि समय सम्बन्धि विवरण	३१
१०.	तीन महिने सुई प्रयोग गर्न नहुने अवस्था सम्बन्धि ज्ञान विवरण	३१
११.	महिला कण्डमको ज्ञान सम्बन्धि विवरण	३३

संक्षेपण

CBR	=	Crude Birth Rate
CHV	=	Community Health Volunteer
DMPA	=	Depo – Provera
DOHS	=	Department of Health Services
FP	=	Family Planning
FPLMCH Board	=	Family Planning Maternal Child Health Board
IMR	=	Infant Mortality Rate
IUCD	=	Intra Gerne Contraceptives Devices
JMC	=	Janta Mulitple Campus
MCH	=	Maternal and Child Health
MMR	=	Maternal Mortality Rate
NDHS	=	Nepal Demographic Health Survey
NP	=	Nar Plant
SN	=	Serial Number
VDC	=	Village Development Committee
WHO	=	World Health Organization